

Šakynos ir Gruzdžių herbai

Edmundas Rimša

Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais miestų heraldika buvo glaudžiai susijusi su miestų savivalda, kuri mūsų krašte pradėjo plisti XIV a. pabaigoje. Iki XVIII a. pabaigos Magdeburgo, rečiau Kulmo ir kitokias teises gavo apie 250 miestų ir miestelių. Savivaldūs miestai kūrė savas valdymo ir teismo institucijas, kurios, kaip teisiniai subjektai, pagal savivaldos teisę privalėjo turėti antspaудus su vienokia arba kitokia simbolika. Iš pradžių antspaudiniai simboliai į miestų herbus nepretendavo. Tik vėliau, veikiant riterijos ir kitų institucijų heraldikai, miestų antspaudiniai simboliai buvo pradėti heraldinti, jie imti vaizduoti skyduose, spalvinti. Pagaliau XVI a. viduryje atsirado pirmosios miestų herbinės privilegijos arba savivaldos teisių privilegijose specialiai herbams skirti straipsniai, kurie įteisino tiek naujus, tiek jau esamus herbus, nustatė jų naudojimą. Senojoje Lietuvos miestų heraldikoje, kaip ir kituose Vakarų ir Vidurio Europos kraštuose, vyravo viena, rečiau dvi ir daugiau figūrų. Taip sukurti herbai gerai reprezentavo savivaldų miestą, buvo aiškūs ir suprantami visiems aplinkiniams.

Literatūroje neretai tvirtinama, kad Šakýna Magdeburgo miesto teises, taigi ir herbą, gavo prieš 1766 m. Vėliau tos teisės buvusios patvirtintos 1791 ir 1792 m.¹ Deja, šių teiginių kol kas negalima patvirtinti nė vienu patikimu šaltiniu. Pagaliau naujausieji Žemaitijos miestelių tyrimai parodė, kad 1775 m. Šakýna tebuvo prie dvaro įsikūręs miestelis, neturėjęs net turgų ir mugių privilegijos². Iš tikrųjų Šakýna savivaldos teises išsirūpino XVIII a. pabaigoje, didelių įvykių ir permainų laikotarpiu.

Kaip žinia, XVIII a. antrojoje pusėje nusilpusi ir vidinių prieštaravimų draskoma valstybė tapo lengvu stipresnių kaimynų grobiu. Pagal Rusijos, Prūsijos ir Austrijos 1772 m. susitarimus, kuriems prigijo nelabai tikslus pirmojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo vardas, Rusija užgrobė apie 92 tūkstančius kvadratinų kilometrų Lietuvos teritorijos: didesnę dalį Polocko vaivadijos, Vitebsko ir Mstislavlio vaivadijas bei Minsko vaivadijos rytinį pakraštį su Gomeliu³. Politinę krizę krašte gilino didikų anarchija ir savivalė, sustiprėjęs beteisių valstiečių ir miestelėnų pasipriešinimas vietos seniūnams. Buvo aišku, jog pirmasis padalijimas tai tik įžanga tolimesnei agresijai. Skubiai reikėjo rasti būdų šią padėtį taisyti. Juolab kad netrukus tam atsirado palankios sąlygos. Rusija, 1787 m. išitraukusi į karą su Turkija dėl Krymo, nebegalėjo aktyviai veikti vakaruose ir buvo priversta agresyviuosius kėslus prieš Lenkijos ir Lietuvos valstybę atidėti vėlesniems laikams.

Šiuo atokvėpiu ir buvo pasinaudota. 1788 m. į Varšuvą sukviestas Seimas užtruko iki 1792 m. ir buvo pramintas Didžiuoju, Reformų, Ketverių metų seimu. Jo tikslas – reformuoti valstybę, sustiprinti ją ekonomiškai, kad būtų galima pasipriešinti kaimynų užmačioms. Tarp svarbiausiųjų Seimo nutarimų minėtinas 1791 m. balandžio 18 d. Miestų

¹ Kviklys B. *Mūsų Lietuva. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, South Boston, 1966 (naujas fotogr. leid., Vilnius, 1991), t. 3, p. 43.

² Meilus E. *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje–XVIII a. Raida, gyventojai, amatai, prekyba*, Vilnius, 1997, p. 32, 169.

³ Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncevičius A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius, 1995, p. 386–387, 401 (padalijimų žemėlapis).

įstatymas ir garsioji būsimos reformuotos valstybės Gegužės 3-iosios konstitucija. Pagal Miestų įstatymą visi pavietų centrai, kuriuose vykdavo bajorų seimeliai, buvo skelbiami valstybės laisvaisiais miestais. Jų teises valdovas specialiomis privilegijomis žadėjo patvirtinti vėliau. Senieji miestai, kurie 1776 m. reformos metu neteko savivaldos teisių, jas galėjo atkurti, tačiau privalėjo įrodyti tokių teisių buvimą praeityje ir gauti iš valdovo renovacinę (atnaujinimo) privilegiją. Mažesni miesteliai, kurių veiklos pobūdis atitiko miestams keliamus reikalavimus, taip pat galėjo tapti laisvaisiais miestais, bet prieš tai turėjo gauti valdovo Stanislovo Augusto pasirašytą lokacinę (įkūrimo) privilegiją. Tokių miestų miestiečiai buvo išlaisvinti iš seniūnų valdžios, gavo teisę savarankiškai disponuoti jiems skirta žeme, verstis amatais ir prekyba, išsirinkti savus valdžios ir teismo organus, kuriems privalėjo paklusti visų luomų gyventojai⁴.

Ketverių metų seimo priimti nutarimai tarsi atrišo Lietuvos miestiečių ir miestelėnų rankas. Per 7,5 mėnesio (1791 m. lapkritis–1792 m. birželis) Stanislovas Augustas patvirtino net 74 laisvųjų miestų teises, iš jų apie 86% etnografiškai lietuviškose žemėse. Pakilimas buvo didžiulis. Dalis senųjų miestų, taip pat ir kai kurie miesteliai steigė savivaldas, rinkosi valdžios ir teismo pareigūnus net neturėdami valdovo privilegijų. Ne paskutinį vaidmenį čia suvaidino 1789 m. Didžiosios Prancūzijos revoliucijos idėjos. Jos iškelti visų luomų Laisvės, Lygybės, Brolybės šūkiiai Lietuvoje rado atgarsį ne tik tarp miestiečių, bet ir tarp dalies bajorų. Naujieji miestiečiai kartu su bajorais prisiekinėjo Gegužės 3-iosios konstitucijai, žadėjo už ją net gyvybę atiduoti, kėlė patriotinius šūkius „Už laisvę, lygybę ir visos tautos laimę“⁵. Lietuvos sostinėje Vilniuje kai kurie didikai įsirašė į miestiečių luomą, o miestiečių viršūnės buvo skelbiamos bajorais⁶. Taip tarp įvairių demokratiškai nusiteikusių gyventojų sluoksnių pradėjo ryškėti konsolidacijos tendencijos, turėjusios kilstelėti visuomenę į kokybiškai aukštesnį lygmenį.

Būtent šio visuotinio pakilimo metu Šakynos miestelėnai tapo miestiečiais. 1792 m. birželio 12 d. Stanislovo Augusto pasirašytoje laisvojo miesto teisių privilegijoje rašoma, kad jos prašė Šakynos laisvojo miesto burmistro, vaito, tarėjų, suolininkų ir visos bendruomenės vardu Ponų Taryba ir kiti aukšti valdovo patarėjai⁷. Privilegijoje išvardyti pareigūnai leidžia manyti, kad čia, kaip ir kai kuriuose kituose Lietuvos miesteliuose, savivalda buvo įkurta dar iki privilegijos gavimo, galbūt 1792 m. balandžio pradžioje. Tuomet visoje valstybėje buvo renkami nauji miestų valdžios ir teismo pareigūnai⁸.

Nedideliems miesteliams išsirūpinti privilegiją buvo ne taip paprasta. Reikėjo vykti į Varšuvą, ten įrodyti, kad gyvenvietė gali būti laisvuju miestu, gauti Stanislovo Augusto pasirašytą privilegiją. Reikia nepamiršti, kad patekti pas valdovą eilinis Šakynos miestelėnas negalėjo. Paprastai privilegijai išrūpinti

⁴ *Materiały do dziejów sejmów czteroletniego*, oprac. i przygotowali do druku J. Woliński, J. Michalski, E. Rostworowski, Wrocław, 1961, t. 4, p. 91–97. Płg.: Kryževičius V. *Lietuvos privilegijuotieji miestai. XVII a. antroji pusė–XVIII a.*, Vilnius, 1981, p. 89–90; Kiaupa Z. *Lietuvos miestų savivalda XIV–XVIII a., Lietuvos heraldika*, sud. ir parengė E. Rimša, Vilnius, 1998, kn. 1, p. 181–183.

⁵ Kryževičius V. *Lietuvos privilegijuotieji miestai*, p. 120–121.

⁶ Jurginis J., Merkys V., Tautavičius A. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*, Vilnius, 1968, p. 187.

⁷ *Lietuvos Metrika* kn. 556, l. 138^v, f. 389 (originalas saugomas Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve, Maskva, mikrofilma turi Lietuvos valstybės istorijos archyvas, toliau – LVIA).

⁸ Pagal 1792. III. 12 valdovo universalą miestų valdžios ir teismo organų rinkimai buvo numatyti balandžio 7 ir 14 d. (*Materiały do dziejów sejmów czteroletniego*, t. 5, p. 363).

mažesni miesteliai samdydavo bajorus (kilminguosius), didžiųjų miestų arba apygardų centrų miestiečius. Tik jie galėjo Lietuvos raštinėje surinkti reikalingus dokumentus, patekti pas valdovą ar bent Lietuvos vicekanclerį, tvarkiusį laisvųjų miestų reikalus. Pavyzdžiui, Rietavas kartu su Veiviržėnų miesteliu privilegijoms įgyti samdė Žemaitijos vėliavininką kilmingąjį Aloyzą Montvilą⁹. O Šiauliu, Šakynos, Akmenės ir kai kurių kitų Žemaitijos laisvųjų miestų privilegijomis Varšuvoje rūpinosi kilmingasis Vincentas Laucevičius¹⁰. Turėjo būti ir pačiame miestelyje iniciatyvių žmonių, žinojusių įstatymus ir gebėjusių sutelkti kitus gyventojus, nes tai kainavo nemažus pinigus. Jų reikėjo ir privilegijai išpirkti, ir pačiai savivaldai kurti (patalpoms, aktų knygoms, raštininkui ir kt.).

Kaip ten bebuvę, 1792 m. V. Laucevičiui pavyko gauti Šakynai laisvojo miesto teises. Privilegijos originalas, birželio 12 d. pasirašytas valdovo Stanislovo Augusto, XIX a. antroje pusėje dar buvo Lietuvoje. Jį matė Jonas Prekeris, padarė jo nuorašą, kuris vėliau su kitais Prekerio raštais pateko į Jogailaičių biblioteką Krokuvėje¹¹. Tolimesnis privilegijos originalo likimas nežinomas. Sprendžiant iš kitų išlikusių originalų, jo būta labai puošnaus. Paprastai per pusę sulenktas didelis pergamentas antrajame lape turėjo nupieštą spalvotą miesto herbą. Be valdovo parašo, privilegijos tikrumą liudijo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mažasis antspaudas, įdėtas į bronzinę dėžutę ir prikabintas prie pergamento karmazininio šilko raiščiu. Dar Varšuvoje privilegija buvo įrišta į kietus viršelius, aptrauktus ruda oda. Abiejose jų pusėse buvo išpaustos paausutos vinjetės bei jungtinis Lenkijos ir Lietuvos valstybės herbas (du ereliai, du raiteliai bei Poniatovskių veršis skydo širdyje), o pirmajame viršelyje įrašytas ir laisvojo miesto pavadinimas. Tokia privilegija kainavo nemažus pinigus. Pavyzdžiui, Punišios miestiečiai už savo privilegiją sumokėjo 19 raudonųjų auksinų, arba 342 lenkiškus auksinus¹².

Be originalo, išliko dar vienas lygiavertis šaltinis – privilegijos įrašas Lietuvos Metrikoje su perpieštu miesto herbu. Joje prie herbo piešinio rašoma:

„O kad minėtas Šakynos miestas tiek teismo, tiek miesto valdymo reikaluose patirtų tikrą garbę, suteikiame jam tokį herbą, koks čia yra matyti nupieštas, tai yra riterių su skydu, ant kurio įrašyta: „Už įstatymą (teisingumą) ir laisvę“. Šį herbą leidžiame tam miestui naudoti antspauduose ir visokiuose ženkluose“¹³.

Lietuvos Metrikoje pagal to meto madą ganėtinai primityviai nupieštas ant žė-

⁹ Rimša E. Rietavo herbas, *Rietavo apylinkės*, spaudai parengė V. Būda, V. Milius, L. Mulevičius, R. Sabaliauskaitė, I. Seliukaitė, N. Vėlius, Kaunas, 1992, p. 71.

¹⁰ 1792 m. Šiaulių repartacijos protokolai, LVIA, f. SA, b. 15138, l. 9.

¹¹ J. Prekerio perrašyta intituacija, parašai ir kiti dalykai leidžia tvirtinti, kad jis turėjo privilegijos originalą (1792 m. Šakynos privilegijos nuorašas, *Jogailaičių biblioteka*, Krokuvė, rankr. 6321 IV, l. 281–282^v. Nuorašo mikrofilimą turi *Vilniaus universiteto biblioteka*, f. 83-109).

¹² Rimša E. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, Vilnius, 1999, p. 485.

¹³ „Żeby zaś przerzeczono miasto Szakinów tak w rzezcach sądowych, jako i rządowych miejskich pewnego zażywało zaszczytu, onemu herb taki, jaki się tu odmalwany widzieć daje, to jest rycerz z tarczą na której napis „Pro Lege et Libertate“ nadajemy; którego to herbu na pieczęciach i wszelkich oznakach temuż miastu używać pozwolamy“ (1792 m. privilegijos įrašas Lietuvos Metrikoje, kn. 556, l. 140^v, nr. 68). Lietuvos Metrikos spalvotas herbo piešinys skelbtas: Lietuvos Metrikos heraldika, *Statyba ir architektūra*, 1988, nr. 7, p. 21; Lietuvos heraldika, sud. E. Rimša, Vilnius, 2004, kn. 2, p. 180; Samalavičius S., Janušonis S. Heraldika, *Kultūros barai*, 1968, nr. 10, p. 30 (A. Tarabildos piešinys, saugomas Lietuvos kultūros paveldo centre, nespalvotas); Rimša E. 1791–1792 m. Lietuvos miestų savivaldos privilegijos kaip heraldikos šaltinis, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, sud. Z. Kiaupa ir E. Rimša, Vilnius, 1988, kn. 1, įklija.

mės stovintis šarvuotas riteris su kardu ir minėtu skydu. Tolumoje lyg per rūką matyti kalnai ir neaiškūs medeliai. Panašių simbolių XVIII a. pabaigoje gavo ne vienas Lietuvos miestas. Pavyzdžiui, Daūgų riteris vaizduotas stovintis ant kalvos, Kernavės – miesto vartuose, o Jósvainių, Lìpniškių ir Veivìržėnų herbuose – jojantis ant žirgo.

XVIII a. pabaigoje miestų herbams suteikti simboliai atspindėjo krašto realijas. Kariai, riteriai, patrankos bei kiti ginklai rodė, kad tik ginklu bus galima apsiginti nuo kaimyninių valstybių agresijos. Kita vertus, šarvuotas riteris su devizu skyde „*Pro Lege et Libertate*“ privalejo ne tik saugoti kraštą, Šakynos miestą ir miestiečius, bet ir ginti įgytas laisves, įrašytas į 1791 m. balandžio 18 d. Miestų įstatymą, Gegužės 3 d. konstituciją. Galimas daiktas, kad devizo idėja priklauso minėtajam Laucevičiui. Bent jo kitą dieną (birželio 13) išrūpintoje Akmėnės laisvojo miesto privilegijoje herbe vaizduota strėlė su įrašu ant jos „*Pro Libertate*“¹⁵.

Sunku pasakyti, ar Šakýna XVIII a. pabaigoje spėjo savo herbą panaudoti, nes, kai gavo Stanislovo Augusto privilegiją, krašte jau šeiminkavo Rusijos palaikomi Reformų seimo priešinkai – konfederatai. Jie pareikalavo naujai įkurtas savivaldas uždaryti, o iš gyventojų jiems prisiekti ištikimybę ir pasiaiškinti, kas juos sukurstė kurti miestus, iš kur gavo pinigų privilegijai bei kitiems reikalams. Tuo tikslu 1792 m. rugsėjo 28 d. į repartacijos centrą Šiaulius atvyko buvęs Šakynos burmistras Rokas Zejmovičius (Zeymowicz), Antanas Lipta (Lippta), Jonas Jankovskis ir kiti gyventojai, iš viso 19 asmenų. Prisiekę konfederatams, jie aiškino, kad juos įkurti savivaldą ir išrinkti valdžios pareigūnus paskatino 1791 m. Gegužės 3 d. konstitucija bei kiti poįstatyminiai aktai. Tam reikalui visi miestelėnai padarė rinkliavą. Iš surinktų pinigų 77 raudonieji auksinai buvo perduoti ponui Vincentui Laucevičiui, kuris, kaip minėta, rūpinosi privilegijos įgijimu, dar 3 raudonuosius auksinus išleido korespondencijai su juo, iš viso 80 raudonų auksinų, arba 1 440 lenkiškų auksinų¹⁶.

Taigi 1792 m. įkurta Šakynos savivalda veikė labai trumpai ir buvo panaikinta tų pačių metų viduryje, netrukus po privilegijos išdavimo. Nėra jokių duomenų, kad ji vėliau būtų buvusi atgaivinta. Šaltiniuose minimi tik į valdinius sugrįžę miestelėnai. Kardinaliai pakito ir politinė situacija. 1793 m. pradžioje Peterburge Rusija ir Prūsija pasirašė sutartį dėl antrojo valstybės padalijimo. Nuo tuometinės Lietuvos buvo atplėšta visa Minsko, rytinė Vilniaus vaivadijos dalis su Breslauja, buvusios Polocko vaivadijos likučiai bei kai kurios Bresto ir Naugarduko vaivadijų sritys su Pinsku, Nesvyžiumi, Slucku. Pagaliau 1795 m., kai Peterburge Rusija ir Austrija pasirašė sutartį dėl trečiojo valstybės padalijimo, beveik visos Lietuvai priklausiusios žemės atiteko Rusijai, o Užnemunė, kurioje nuo 1794 m. šeiminkavo prūsų kariuomenė, Prūsijai¹⁷. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės ilgiau nei šimtmečiui pateko Rusijos imperijos sudėtin. Prieš keletą metų Šakynos įgytas herbas taip pat nuėjo į užmarštį.

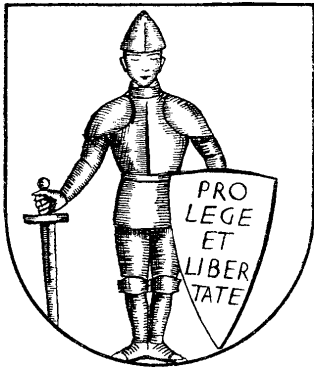
Šakynos miesto
herbas. 1792 m.
Lietuvos Metrika

¹⁴Rimša E. 1791–1792 m. Lietuvos miestų savivaldos privilegijos (įklija).

¹⁵*Lietuvos heraldika*, Vilnius, 1998, kn. 1, p. 27–28.

¹⁶Iš 1792 m. įrašo Šiaulių repartacijos protokoluose, LVIA, f. SA, b. 15138, l. 9–9^v.

¹⁷Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncevičius A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius, 1998, p. 400, 401 (padalijimų žemėlapis), 406.

Bene pirmasis apie jį XX a. pradžioje užsiminė Janas Obstas. Jis, Maskvoje susipažinęs su Lietuvos Metrikos duomenimis, tvirtino, kad Šakynos herbe vaizduojamas riteris su skydu, ant kurio užrašyta „*Pro lege et libertate*“¹⁸. Remdamasis Obs-to informacija, lenkų tyrinėtojas Marijanas Gumovskis nupiešė ir 1935 m. paskelbė savąjį Šakynos herbą. Kadangi prie Lietuvos Metrikos negalėjo prieiti (ji iki šiol saugoma Maskvoje), herbe pavaizdavo riterį, vienoje rankoje klaidingai laikantį nuleistą kalaviją, kita atsirėmusį į gotikinį skydą su miesto lotynišku devizu: PRO LEGE ET LIBERTATE¹⁹.

Šiuo metu Šakynos miestelis – Šiaulių rajono savivaldybės seniūnijos centras. Atkuriant istorinį Šakynos herbą, jo figūrą, atsižvelgiant į dabartinius heraldikos reikalavimus, teko supaprastinti. Siekta išsaugoti tik senąją kompoziciją ir svarbiausias spalvas. Herbo etaloną, remdamasis vieninteliu išlikusiu originaliu Lietuvos Metrikos piešiniu, padarė dailininkas Rolandas Rimkūnas. Jį Lietuvos Respublikos Prezidentas oficialiai patvirtino 1999 m. gegužės 3 d.²⁰, tai yra iš naujo įteisino po 200 metų nuo jo atsiradimo. Mėlyname lauke ant žalios skydo papėdės vaizduojamas šarvuotas sidabrinis riteris, dešine ranka rodantis į apačią. Prie kairiojo peties ovalus sidabrinis skydas (kraštas auksinis) su lotynišku devizu: „*Pro lege et libertate*“. Riterio sijonas ir dešiniojo peties papuošimas žalias su auksiniais kraštais. Per dešiniąjį petį permesta raudona juosta, laikanti sidabrinį kardą su auksine rankena. Šalmas sidabrinis, papuoštas dviem raudonomis (pirma ir trečia) ir dviem sidabrinėmis (antra ir ketvirta) stilizuotomis stručio plunksnomis. Riterio plaukai ir ūsai juodi, veidas ir dešinioji ranka natūralios kūno spalvos.

Prezidentui įteisinus Šakynos herbą, Lietuvos heraldikos komisija patvirtino Šakynos herbinės vėliavos, tiksliau – štandarto, projektą. Geltono audeklo viduryje vaizduojamas miestelio herbas, kutai auksiniai. Pločio ir ilgio santykis – 10:11. Iš dviejų galimų audeklo spalvų, geltonos ir baltos, pasirinkta geltona, kuri paprastai heraldikoje reiškia kilnumą, dorumą. Kadaisė ji sieta su šviesos simboliu saule, o pastarąją reprezentavo sekmadienis, daugelyje pasaulio šalių vadinamas saulės diena (Sonntag, Sunday).

Šakynos miesto herbas. 1935 m.
Pagal M. Gumovskį

Šakynos herbas. 1999 m.
Dail. Rolandas Rimkūnas

Šakynos vėliava (štandartas). 1999 m.
Dail. R. Rimkūnas

¹⁸ O[bst] J. Herbarz litewski. Herby miast, Litwa i Ruś, Wilno, 1912, t. 2, zes. 1, p. 52.

¹⁹ Gumowski M. Herby miast litewskich, Ateneum wileńskie, Wilno, 1935, roc. 10, p. 276. Gumowskio netikslumus pakartojo ir kiti autoriai (Kviklyš B. *Mūsų Lietuva*, p. 43).

²⁰ *Valstybės žinios*, Vilnius, 1999, nr. 40-1255.

Gruzdžių miestelis – Šiaulių rajono savivaldybės seniūnijos centras. Vietovė iš pradžių priklausė Šiaulių Karališkajai ekonomijai, nuo XVIII a. pabaigos Zubovams, nuo XIX a. vidurio Naryškinams. Prie Gruzdžių dvaro įsikūręs kaimas pirmą kartą Gruzdžių vardu pavadintas 1623 m., o miesteliu – 1636 m. Katalikų bažnyčia čia atsirado dar vėliau, apie 1670 m. Praeityje Gruzdžiai savivaldos teisių ir herbo neturėjo. Žinomas tik XIX a. Gruzdžių miestelio valdybos antspaudas su Kauno gubernijos herbu: obelisku 1812 m. karui atminti. Jį 1843 m. birželio 11 d. naujai įsteigta Kauno gubernijai savo ranka patvirtino Rusijos imperatorius Nikolajus I²¹. Minėtą obeliską nauodojo ir kiti Kauno gubernijos neetatiniai miesteliai, ypač privatūs, pavyzdžiui, Kėdainiai²². Į Gruzdžių miestelio antspaudą įdėtas gubernijos herbas atstojo kitur panašiuose antspauduose naudotą Rusijos valstybės dvigalvį erelį ir kartu rodė, kad Gruzdžiai priklauso Kauno gubernijai.

Ieškant simbolikos naujam Gruzdžių herbui, pastebėta, kad ši vietovė iš seno garsėja Šv. Roko (šventė – rugpjūčio 16 d.) atlidais. Bažnyčioje saugomas vertingas XVIII a. antrosios pusės šventojo paveikslas. Prie jo kulto paplitimo Gruzdžiuose bei jų apylinkėse prisidėjo ir vietos medžio drožėjas dievdirbys Aloyzas Gendvila (1845–1919), žmonių pramintas Rokdirbiu; jo mėgstamiausia kūrybos tema buvo šv. Rokas. Šios aplinkybės paskatino naujame Gruzdžių herbe pavaizduoti šv. Roką.

Šv. Roko gyvenimas nėra visai aiškus. Vieni autoriai teigia, kad jis gyveno 1295–1327 m., kiti, kad šventasis gimė 1345 ar net 1350 m., o mirė tarp 1377–1379 m. Žinoma, kad jis gimė Prancūzijoje, Montpellier, pasiturinčioje šeimoje. Anksti netekęs tėvų, paveldėtą turtą išdalino vargšams, bažnyčiai, o pats, apsirengęs maldininko drabužius, iškeliavo į Romą. Italijoje tuomet siautusi baisi maro epidemija (didžiausia 1348 m.). Dėl to Rokas kiekviename miestelyje pirmiausia aplankydavęs prieglaudų ligonius ir juos slaugydavęs. Keletą metų praleidęs Romoje, patraukė į Palestiną, bet Piacenzoje pats sunkiai susirgo. Nenorėdamas užkrėsti kitų, apsigyveno miške ir atsidadė Dievo valiai. Atsiskyrėlį pradėjęs lankyti vietos gyventojas Gotardo šuo, kuris kasdien Rokui atnešdavęs nuo savo pono stalo duonos riekę. Pasveikęs išsirengė į tėvynę, bet pakeliui buvęs suimtas, apkaltintas šnipinėjimu ir įmestas į kalėjimą, kuriame po 5 metų miręs. Jau XV a. imtas garbinti kaip šventasis. Į jį paprastai kreipdavosi pagalbos žmonės, susirgę maru ir kitomis užkrečiamomis ligomis. Pamažu jis tapo ligonių, po to gydytojų, vaistininkų, farmacininkų globėju. Jį, kaip savo šventąjį globėją, garbina Montpellier, Parmos, Venecijos ir kiti miestai. Aiškių duomenų nėra, kada buvo kanonizuotas. Dar 1629 m. leista jį garbinti tik tose bažnyčiose, kurios anksčiau buvo pastatytos šv. Roko garbei²³. Galimas daiktas, kad Lietuvoje šv. Roko kultas pradėjo plisti XVII a. Matyt, neatsitiktinai Vilniaus vyskupas Konstantinas Bžostovskis 1713 m. jo garbei įsteigė rokitų vienuoliją. Hagiografijoje šventasis

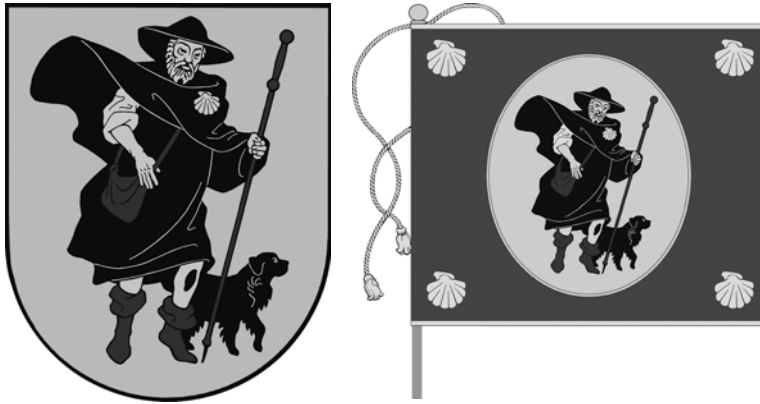

XIX a. Gruzdžių miestelio valdybos antspaudas

²¹ Lietuvos heraldika, Vilnius, 2004, kn. 2, p. 14, 22–23. Plačiau apie Kauno gubernijos herbą žr.: Rimša E. Kauno miesto herbas XV–XX a., Vilnius, 1994, p. 85–94.

²² Rimša E. Kauno miesto herbas, p. 95.

²³ Podręczna encyklopedia kościelna, Warszawa, Lublin–Łódź, 1914, t. 33–34, p. 286–287; Jöckle C. Encyklopedia of Saints, London, 1997, p. 390–392.

*Gruzdžių herbas
ir vėliava. 1999 m.
Dail. R. Miknevičius*

paprastai vaizduojamas su maldininko lazda, apsiaustu ir skrybėle, taip pat su maldininką simbolizuojančia kriaukle. Iš kitų šventųjų maldininkų išsiskiria tuo, kad rodo žaizdotą koją, šalia turi legendinį Gotardo šunį su duonos rieke dantyse. Tokį jį randame Lietuvoje ne viename paveiksle, dievdirbių išdrožtose skulptūrose, o dabar – ir Gruzdžių miestelio herbe, kuri puikiai sukūrė dailininkas Raimondas Miknevičius.

Gruzdžių herbą Lietuvos Respublikos Prezidentas patvirtino 1999 m. rugsėjo 24 d.²⁴ Auksiniame lauke vaizduojamas šv. Rokas su juodos spalvos šunimi ir drabužiais. Kūnas natūralios spalvos, kairės kojos žaizda juoda, barzda, marškiniai ir kriauklė sidabriniai, apavas, krepšys ir lazda rudi.

Prezidentui įteisinus Gruzdžių herbą, Lietuvos heraldikos komisija patvirtino miestelio vėliavos (standarto) projektą. Mėlyno audeklo viduryje vaizduojamas Gruzdžių herbas tik ne standartiniame, o ovaliame skyde, be to, audeklo kampai papuošti maldininkų simboliais – sidabrinėmis kriauklėmis. Laisvieji vėliavos kraštai apvesti sidabrine juoste. Pločio ir ilgio santykis – 5:6. Mėlynas audeklas pasirinktas todėl, kad hagiografijoje ir veksilologijoje šventieji mėgstami vaizduoti mėlyname lauke, simbolizuojančiame dangų, taip pat ištikimybę, pastovumą bei dieviškąją išmintį.

Priedas

Apie Gruzdžių ir Šiupelių herbų kūrėjus

Gruzdžių herbo autorius grafikas Raimondas Miknevičius gimė 1937 m. birželio 13 d. Kaune. 1961 m. baigė Lietuvos valstybinę dailės institutą, grafikos katedrą. Po studijų buvo paskirtas dirbti vyr. dailininku Klaipėdos dailės kombine. 1964 m. priimtas į Lietuvos dailininkų sąjungą. Nuo 1965 m. dalyvauja dailės parodose. 1966 m. grįžęs į Vilnių dirbo apipavidalintoju Taros ir įpakavimo biure. Nuo 1988 m. – Vilniaus dailės akademijos Grafikos katedros dėstytojas. Dirba laisvąsios grafikos srityje.

Dailininkas aktyviai įsijungė į atkurtos Lietuvos valstybės kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą, dalyvavo pirmųjų lietuviškųjų „pinigų“-talonų, litų monetų, pašto ženklų konkursuose. Tačiau ypač sėkmingai dirba heraldikos srityje. Jis sukūrė arba atkūrė Ariogalos (2001), De-

²⁴ *Valstybės žinios*, Vilnius, 1999, nr. 81-2396.

beikių (2002), Gruzdžių (1999), Marijampolės (1997), Kauno (1993), Kernavės (1969), Lekėčių (1999), Mažeikių (1996), Raudonės (1998), Rumšiškių (1998), Skirsnemunės (2002), Sudargo (2000), Šeduvos (1994), Ukmergės (1970, 1992), Utenos (1996), Veiviržėnų (1992), Ventos (1999), Zarasų (1969, 1996) herbus.

*Dail. Raimondo
Miknevičiaus
kurti Gruzdžių
herbo variantai*

Sulaukęs užduoties sukurti Gruzdžių herbą, dailininkas atidžiai susipažino su miestelio istorija, su seniūno Jono Dundulio perduotais gruzdiečių pageidavimus. Herbo pagrindu siūlytas Baltasis kryžius, turgavietėje nuo 1924 m. žaliuojantis Vilniaus ąžuolas, miestelį išgarsinę skietai, Gruzdžių dvaro rūmų elementai, šv. Rokas. Kadangi pastarojo garbinimas čia turi galias tradicijas, Šv. Roko atlidai yra tapę pagrindiniu metiniu gruzdiečių susibūrimu, iškilia švente, buvo nutarta, kad miestelio herbą puoš būtent šis šventasis.

Kūrybinio proceso metu dailininkas permąstė keletą herbo ir spalvinio sprendimo variantų, o Heraldikos komisijai buvo pristatytas ir jos priimtas optimalus.

Šakynos istorinį herbą atkūrė Lietuvos dailininkų sąjungos ir Lietuvos grafinio dizaino asociacijos tikrasis narys Rolandas Rimkūnas, dirbęs estampo, grafinio dizaino, heraldikos, knygos grafikos srityje. Jis sukūrė arba atkūrė Bubių, Kruopių, Šiaulių rajono ir apskrities, Vieکشnių ir per pusšimtį kitų miestų bei miestelių herbu.

Straipsnio rankraštis gautas 2005 04 17, serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 07 29, skelbti parengtas 2009 08 21.

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Gruzdžiai“, I dalis, Vilnius, Versmė, 2009, p. 229–236 (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Damijonas Šniukas*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorės *Vida Kasparavičienė*, *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (specializuotuose rinkinio skyriuose):

1. Straipsnio santrauka anglų kalba.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio paskelbimo svetainėje www.llt.lt datą.